
Napis Vergerijev v koprski stolnici – kratka zabeležka in rekonstrukcija napisnega polja The Inscription of Vergerii from the Koper Cathedral: a Short Epigraphic Note with the Reconstruction of the *Damnatio Memoriae*

Gregor Pobežin
Univerza na Primorskem, ZRC SAZU, Slovenija
gregor.pobezin@fhs.upr.si

Pričujoče kratko besedilo prvič prinaša razlago napisa Vergerijev, ki se je vse do nedavne obnove nahajal v koprski stolnici. Napis, ki ga je zakrivalo obzidano stopnišče na kor, je posvečen Aureliju Vergeriju, najstarejšemu bratu koprskega škofa in odpadnika Petra Pavlja Vergerija. Zaradi odpadništva je Petra Pavla in njegovega brata Giovannija Battista zadel preklic spomina. Preklic spomina – *damnatio memoriae* je najbolj izstopajoča značilnost pričujočega napisa.

Ključne besede: Peter Pavel Vergerij, Giambattista Vergerio, Aurelio Vergerio, Antonio Elio, cerkev Marijinega vnebovzvetja, epigrafika, *damnatio memoriae*

This short article is the first treatise on the hitherto little-known inscription of the Vergerii, which until recently has been located in the Koper Assumption Cathedral. Hidden from sight in the walled staircase leading to the choir, the inscription commemorates Aurelio Vergerio the oldest of the three Vergerii brothers, the youngest of whom was Pier Paolo Justinopolitan bishop and famous apostate. Because of his apostasy, Pier Paolo suffered the fate of *damnatio memoriae* shared by his older brother Giovanni Battista. The *damnatio memoriae* is a striking feature of the inscription.

Keywords: Pier Paolo Vergerio, Giambattista Vergerio, Aurelio Vergerio, Antonio Elio, the Koper Assumption Cathedral, epigraphy, *damnatio memoriae*

Koprška stolnica je vse do nedavnega »skrivala« napisa, posvečen Avreliju Vergeriju, tajniku papeža Klemna VII. Napis, ki ga je pred pogledi obiskovalcev zakrivalo (naknadno) obzidano stopnišče na kor, se je do obnovitvenih del, povezanih z vgradnjo novih orgel, nahajal na desni strani vhoda v stolnico; omeniti je treba podatek, ki za zgodovino napisa Vergerijev ni nepomemben, in sicer, da se je na levi strani vhoda v stolnico nahajal napis, posvečen koprskemu škofu med letoma 1572 in 1576 Antoniu Eliu. Napis Vergerijev meri v višino 92,5 cm in v širino 177 (plošča je debela od 8,5 do 10,5 cm); ko so ploščo med obnovo stolnice odstranili z njenega ležišča, kamor je bila vzdana, se je po-

kazalo, da gre za recikliran del nekdanjega pluteja, ki morda izvira še iz 6. stoletja.

Razen izjemnega odkritja, da gre morda za ploščo bistveno starejšega izvora, je napis, ki je doslej požel zelo malo znanstvene pozornosti (gl. Cherini, 2001), zanimiv tudi z epigrafskega stališča. Napisno polje namreč zaznamujeta dve globoki vrzeli (*damnatio memoriae*), ki sta popolnoma razobličili peto in šesto vrstico napisa.

Odklesani dve vrstici vsebujeta vsaka po pet besed. Ker je napis izjemno kakovosten (črke so globoko vklesane, pravilne in zaključene s serifi), je nekatere odklesane besede mogoče prepoznati brez večjih težav, pri nekaterih drugih pa smo v večji zagati, zlasti v peti vrstici. Ker sta napis Aureliju dala postaviti brata (*fratres posuere*), ni tež-

Napis Vergerijev – plošča na svojem prvotnem mestu; delno jo prekriva konstrukcija stopnišča na kor.
Foto: G. Pobežin

Koprška stolnica med obnovo. V ospredju plošča z napisom Vergerijev. Foto: T. Primožič, FPA

Napis Vergerijev, napisno polje. Foto: T. Benedik, Restavratorski center.

ko rekonstruirati njunih (odklesanih) imen: *Ioannes Bap(tista)* in *Pet(rus) Paulus*. Pri drugem delu pete vrstice si je treba pomagati s širino oziroma številom črk v besedi, na podlagi česar je mogoče sugerirati naslednjo rekonstrukcijo napisa:

Aurelio Vergerio Iacobi f(ilio)
 Ro(mani) pont(ificis) a secr(etis) Romae mortuo
 dum id munus cum summa omnium
 laude et admiratione obiret
 [Ioannes Bap(tista) pius (?) beneficio Polae]
 [et Pet(rus) Paulus Iust(inopolitanus) episc(opus)]
 fratres posuere
 MDXLVIII
 Vita Christus et mors lucrum

Prevod

Aureliu Vergeriu, Jakobovemu sinu, papeškemu tajniku, ki je umrl v Rimu, medtem ko je svojo službo opravljal na vsesplošno hvalo in občudovanje. Napis sta mu postavila brata Giovanni Battista, ki sveto službo vestno opravlja v Puli, in Peter Pavel, justinopolitanski škof. 1548. Življenje je Kristus, smrt je dobiček.

Zadnja vrstica (*vita Christus et mors lucrum*) je parafraza misli iz Pavlovega pisma Filipljanom *mihi enim vivere Christus est et mori lucrum* (Flp 1, 21), ki je bila v takšni ali drugačni obliki popularen zaključek nagrobnih napisov (prim. DI 85, št. 431).

Okoliščine, v katerih je napis nastal, so izjemne, napis pa morebiti nekoliko pomaga k njihovi natančnejši rekonstrukciji in tudi dopolnitvi kronologije dogodkov v letih 1548 in 1549. Napis namreč omenja tri brate družine Vergerio, tj. Aurelia, Giambattista in Petra Pavla (Pier Paola). Aurelio Vergerio je leta 1532 umrl v Rimu, na mestu papeškega tajnika (*a secretis Romani pontificis*) pa ga je nadomestil najmlajši od treh bratov Peter Pavel, ki je do ženine smrti sicer opravljal laično advokaturu. Giovanni Battista (r. ok. 1492) je bil v začetku leta 1532 imenovan za puljskega škofa in je na tem mestu ostal do svoje smrti sredi leta 1548 v Kopru. Na položaju puljskega škofa ga je še istega leta nasledil Antonio Elio, s katerim je imel najmlajši od treh bratov Peter Pavel neprijetno skupno preteklost: ko je bil namreč Peter Pavel septembra leta 1536 imenovan za škofa v Kopru, je podedoval tudi finančno obveznost do Elia v obliki pre-

bende, ki mu je ni mogel izplačevati in je zaradi tega tudi sprožil sodni spor. Za Vergerijevo usodo – in usodo napisa Vergerijev v koprski stolnici – je to pomenilo kretnico, ki ga je dobro desetletje kasneje kot domnevnega heretika pregnala iz Kopra in iz Italije (za historiat Vergerijevega izobčenja gl. Schutte 1977, od 114, Pobežin v Vergerij 2018, 181–84; Pobežin 2018, 75–76). Elio, ki je imel močne zaveznike v družini Farnese in papežu Pavlu III., je Vergeriju povzročil veliko mnenjske škode in po vsej verjetnosti tudi sprožil govorice o njegovem spogledovanju z odpadniškimi idejami (Štoka 2019). Vergerij je bil kot nekdanji nuncij na Ferdinandovem dvoru v tem pogledu priročna tarča (sploh zaradi kontroverznih stališč o diplomatsko sprejemljivem kraju prihodnjega spravnega koncila), vendar njegovo udejstvovanje v Contarinijevi komisiji, s katero se je Vergerij leta 1541 tudi udeležil zboru v Regensburgu, onemogoča sklep, da je Eliovo rovarjenje v Rimu načelo njegov ugled; njegovo mnenje je bilo upoštevano tudi pri sestavi memorandumu, ki je bil podlaga za papeško bulo *Ad dominici gregis curam* (Pastor 1923, 78).

Zgodba o Vergerijevem odpadništvu oziroma izobčenju ni neznanka (npr. Cavazza 2013; Schutte 1977, 173ss.; Pobežin v Vergerij 2018, 183–84) – o lastnem procesu je tudi Vergerij obsežno poročal v svojem zagovoru *Otto difesioni*. Leta 1544 ga je gvardijan samostana sv. Ane Bonaventura Hieronimo ovadil pri nunciju Giovanniju della Casa, ki je proti Vergeriju odprl primer. Vergerij je svoj položaj tudi sam poslabšal: namesto da bi se odzval vabilu v Rim, se je 21. i. 1546 raje odpravil v Trent, kjer je ravno takrat zasedal koncil, ki ga je sam pomagal organizirati in kjer so bili navzoči njegovi stari prijatelji, med njimi kardinal Gonzaga in Reginald Pole; ker je bil proti njemu uradno odprta inkvizicijski postopek, na koncil ni smel. Proces se je vse do druge polovice leta 1548 vlekel zelo počasi, nato pa so prišle nove obtožbe iz njegove škofije; nuncij della Casa je 12. januarja 1549 izdal odlok za Vergerijevo aretacijo, ki pa se mu je Vergerij izognil tako, da je najprej šel v ilegalo in nato zapustil Italijo (o njegovi poti v Val Bregaglia gl. npr.

Zuliani 2013). Ostanek življenja je preživel kot izobčenec.

V prvi polovici leta 1548 še ni kazalo na to, toda nato je julija ali morda avgusta umrl njegov brat, puljski škof Giovanni Battista; na njegovo mesto je konzistorij imenoval srditega nasprotnika Petra Pavla – Antonia Elia. Tu zgodba usode Vergerijev po izobčenju Petra Pavla postane tudi zgodba napisa iz koprške stolnice. Napis je bil postavljen leta 1548, vprašanje pa je, ali pred smrtjo Giovannija Battiste ali po njej. Glede na zgoraj opisane okoliščine izobčenja Petra Pavla ter njegove okoliščine in pa glede na domnevano formulacijo *pius beneficio Polae* (ki jo kaže razumeti v prezentu) »ki vestno opravlja sveto službo v Puli«, se kaže odločiti za domnevo, da je bil napis postavljen v prvi polovici leta 1548. Toda kdaj je prišlo do preklica spomina – *damnatio memoriae*? Peter Pavel je v Istri in severni Italiji zapustil skupnost privržencev, ki je ostala aktivna še celo po njegovi smrti; njegov prenoviteljski žar, s katerim je želel odpraviti vraževerja in čaščenja svetnikov namesto Kristusa (Schutte 1977, 174–75), je sledilec ponujal alternativno obliko čaščenja Kristusa, po njegovem izgonu pa se je v tej skupnosti utrdilo tudi spoznanje o njegovem vizionarstvu; celo po njegovi smrti so privrženci Petra Pavla še zbirali njegove spise in morebiti celo relikvije (Pierce 2003, 192–93). Peter Pavel je bil že l. 1549 izobčen – ali je bil takrat uničen tudi njegov napis, ki je prizanesel le omembi Aurelia? Morda ne, a alternativna domneva ni zaenkrat nič več kakor – domneva. Antonio Elio je bil 30. julija 1572 imenovan za koprskega škofa, tega leta pa naj bi tudi izkopali kosti pokojnega Giovannija Battista, ki je bil pokopan v koprski stolnici, ter jih vrgli v morje (Stankovich 1828, 295). Razlog za to *synodus horrenda* je bilo seveda odpadništvo Petra Pavla, zaradi katerega je sum herezije padel tudi na njegovega pokojnega brata, a kakor je pokazal že Stankovich (Stankovich 1828, 313ss.), je bil ta sum neutemeljen in se je širil predvsem po zaslugi njegovih nasprotnikov, med njimi ravno Antonia Elia in Girolama Muzia (slednji je mnenje o odpadništvu Giovannija Battista izrazil šele v korespondenci l. 1554). Kakor

koli že, če zgodba o skrunjenju kosti Giovannija Battista drži, morda ni nemogoča domneva, da je bil ob istem času oskrunjen tudi napis Vergerijev v stolnici oziroma da je takrat Petra Pavla, po krivem pa tudi Giovannija Battista, zadela *damnatio memoriae*.

Povzetek

V koprski stolnici je bil vse od nedavne obnove skrit napis, posvečen Aureliu Vergeriu, papeškemu tajniku, ki je umrl v Rimu leta 1532, »med opravljanjem službe, ki je žela vsesplošno hvalo in slavo«. Misel o vzorni Aureliovi službi je prepisana neposredno z napisa, ki ga je po vsem sodeč sestavil najmlajši od treh bratov Peter Pavel Vergerij (1498–1565). Napis, ki ga je pred očmi morebitnih opazovalcev skrila kasnejša gradbena intervencija, namreč obzidano stopnišče na kor, poleg Aurelia Vergeria omenja še oba posvetitelja: Aurelovega mlajšega brata Giovannija Battista (ok. 1492–1548) ter najmlajšega Petra Pavla, koprskega škofa, ki je moral le kakega pol leta po postavitvi napisa v izgnanstvo, da bi se izognil aretaciji in obtožbam herezije. Zaradi odpadništva Petra Pavla Vergerija je, če gre verjeti pričevanjem, njegovega starejšega brata Giovannija Battista prizadela najsrამotnejša pa tudi krivična kazen: njegove kosti so bile leta 1572 izkopane in vržene v morje. Ali je to dejanje (v kolikor je do njega res prišlo) mogoče neposredno povezati z Antoniom Eliom, ki je do Vergerijev gojil zamero in je tega leta postal koprski škof, ni mogoče vedeti z gotovostjo; a če ta domneva drži, nam morda lahko pomaga h kronologiji uničenja napisa, ki je v tem primeru v nedotaknjeni obliki preživel le do Eliovega ustoličenja v Koprju leta 1572, čeprav ni mogoče izključiti domneve, da je bil napis uničen že prej – ali morda celo dvakrat.

Damnatio memoriae je prizanesla imenu Aurelia Vergeria in omembi obeh »bratov« (fratres posuerunt), zato ne gre za totalno dejanje – kljub uničenju pete in šeste vrstice je napis (nahaja se celo na hrbtni plošče, ki je domnevno del nekdanjega pluteja iz 6. stoletja) še vedno izjemno lep primerek renesančne epigrafike. Odklesani dve vrstici sta deloma še berljivi, kajti serifi so dovolj globoki, da jih klesarsko dleto ni moglo odstraniti. Večji del pete vrstice pa je bilo treba rekonstruirati s pomočjo meritev širine črk in filološko metodo izločanja izrazov, ki ne sodijo v shemo napisa.

Summary

Until the recent restoration, the Assumption Cathedral in Koper concealed an inscription dedicated to Aurelio Vergerio, the papal secretary who died in Rome in 1532 “while performing his services to the universal praise and honour”. The idea of the exemplary service of Aurelio is copied directly from the inscription, most probably written by the youngest of three Vergerii Pier Paolo (1498–1565). The inscription, which was hidden from the eyes of potential observers by a later construction, i.e. the walled staircase to the choir, mentions two dedicators: Aurelio’s younger brother Giovanni Battista (ca. 1492–1548) and the youngest of the three Pier Paolo Bishop of Koper, who had to go into exile at the latest six months after the inscription was erected in order to escape arrest and accusation of heresy. According to testimonies, his elder brother Giovanni Battista suffered the most shameful and unjust punishment for the apostasy of Pier Paolo: his bones were exhumed and thrown into the sea in 1572. Whether this act (if it really took place) can be directly related to Antonio Elio who resented the Vergerii and became bishop of Koper that year cannot be said with certainty; but if this assumption is correct, it can help us to determine chronologically the destruction of the inscription, which thus survived intact only until Elio’s appointment in Koper in 1572 (although it cannot be excluded that the inscription was destroyed earlier – or perhaps even twice).

The *damnatio memoriae* spared the name Aurelio Vergerio and the mention of the two “brothers” (*fratres posuerunt*), so it was not a totalitarian act: despite the destruction of the fifth and sixth lines, the inscription (possibly on the back of a plate which could have been a part of the 6th century pluteus) is nevertheless an extremely beautiful example of Renaissance epigraphy. The destroyed two lines are still partially legible: the serifs are so deep that the stonemason could not have removed them with his chisel. Most of the fifth line, however, had to be reconstructed using letter measurements and a philological method of eliminating improbable expressions.

Viri in literatura

Cavazza, S. 2013. »Nenavadna osebnost. Profil Petra Pavla Vergerija.« *Stati inu obstatu*,

revija za vprašanja protestantizma 17–18:
10–26.

- Cherini, A. 2001. *Bassorilievi araldici ed epigrafi di Capodistria dalle origini al 1945*. Trst: Fameia Capodistriana.
- Pastor, L. 1923. *The History of the Popes, from the Close of the Middle Ages*. Vol. XI. London: Kegan Paul, Trench, Trubner & Co.
- Pierce, R. A. 2003. *Pier Paolo Vergerio the Propagandist*. Rim: Edizioni di storia e letteratura.
- Pobežin, G. 2018. »*Magna enim est spes de pace – Vergerijev spis Duae actiones secretarii pontificii* in njegova stališča do Tridentinskega koncila.« V *Secretarii actiones Petri Pauli Vergerii*, ur. P. Štoka in G. Pobežin, 59–89. Koper: Osrednja knjižnica Srečka Vilharja Koper.
- Schutte, A. J. 1977. *Pier Paolo Vergerio: The Making of an Italian Reformer*. Ženeva: Librairie Droz.
- Stankovich, P. 1828. *Biografia degli uomini distinti dell'Istria*. Trst: Marenigh.
- Štoka, P. 2019. »Elio, Antonio.« Leksikon Primorci.si. <http://www.primorci.si/osebe/elio-antonio/1321/>.
- Vergerij, Peter Pavel. *Dopisi papeškega tajnika*. Kritično izdajo pripravil, prevedel in spremna besedila napisal G. Pobežin. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Zuliani, F. 2013. »Pier Paolo Vergerio e Pietro Bembo in Val Bregaglia: della circolazione, della ricezione e di qualche problema.« *Quaderni grigionitaliani* 82 (4): 76–91.